

Johdanto

Miten kenenkään lapsi voi syyllistyä näin järkyttävään rikokseen? Kuka on se epäonnistunut ja huono äiti? Missä talossa asuu rikollisen perhe? Kuka on törkeän rikoksen tehneen mies? Missä ovat tämän raakuuksia tehneen naisen lapset?

“Jos oman lapsen kuolema on vanhemman pahin painajainen, on oman lapsen tekemä henkirikos heti seuraava.” Kirjoittivat “Eräs äiti ja isä” Helsingin Sanomien mielipide -osiossa 22.12.2020. Kirjoitus liittyi Koskelassa tapahtuneeseen 16-vuotiaan surmaan, josta rikoksesta epäiltynä on kolme samanikäistä nuorta. Mielipidekirjoituksen kirjoittajat kertoivat tunteistaan oman lapsensa aiemmin tekemästä henkirikoksesta. Vanhemmat toivat esille muun muassa sen, kuinka uutisoinnin yhteydessä olevissa lukijoiden kommentteissa, oli syytetty rikokseen syyllistyneen nuoren vanhempia.

Samaa viestiä kertoi Hannu Marttila oman poikansa murhasta vuodelta 1998: ”Kaikissa huomiota herättävissä nuorten surmatapauksissa media ja kommenttien kirjoittajat kyselevät, millaiset vanhemmat näillä nuorilla on oikein ollut. Sävy on syyllistävä, myös uhrin vanhempia kohtaan. Ikään kuin nämä eivät olisi piitanneet siitä, että oma lapsi liikkuu vahingollisessa seurassa. Sille ei vain vanhempana voi mitään. Jossain vaiheessa on vain päästettävä irti. Ja vaikka ei päästäisikään, lopulta nuori menee kuitenkin, minne haluaa.”¹

Rikoksesta epäillyn ja ehkä myöhemmin kyseisestä rikoksesta tuomitun lähipiiri joutuvat kärsimään toissijaisen rangaistuksen. Omaiset ovat rinnakkain tuomittuja, häpeän vaientamia ja näkymättömiä rikoksen uhreja. Häpeä ja syyllisyys tuottavat pelkoa ihmisissä. Pelko on tunne, joka pitkällä aikavälillä on kuluttavaa ja vaikuttaa ihmiseen sekä psyykkisesti että fyysisesti.

Tässä tutkimuksessa olemme selvittäneet Suomen auttamisjärjestelmää rikoksesta tuomitun lähipiirille ja esittelemme otteita muutamien muiden maiden järjestelmistä. Artikkelin tarkoituksena on kartoittaa, miksi rikoksesta tuomitun läheisiä tulisi huomioida ja huomioidaanko heitä. “Tähän kohderyhmään liittyy massiivinen häpeä. Koko yhteiskunta yhtyy siihen”, sanoi Tarja Sassi tutkimushaastattelussamme. Sassi on ollut perhetyön päällikkö Kriminaalihuollon tukisäätiössä ja tehnyt kehittämistyötä näiden asioiden äärellä 15 vuoden ajan. Hän kutsuu ilmiöksi ajattelutapaa, jossa lokeroidaan pahat pois, jotta hyvät

---

¹ Helsingin Sanomat, 28.2.2021.

saavat pitää oman identiteettinsä. Sassin mukaan: "Nämä asenteet merkillisellä tavalla aistitaan, vaikka näistä ei ääneen puhuta. Yhteiskunnan toimenpiteiden kohteena on jako rikoksen tekijöihin ja uhreihin. Yleisessä keskustelussa paheksunta, halveksunta ja syyllistäminen laajenee helposti rikoksesta tuomitun perheeseen."

Ennakkoon oli tiedossa tutkimuksia rikosten ylisukupolvisuudesta eli rikollisen elämäntavan siirtymisestä vanhemmilta lapsille. Artikkelia kootessa löysimme tuoreita tutkimuksia ja hankkeita tukemaan vankilassa olevien isien ja äitien suhteita lapsiinsa. On äärettömän tärkeää, että lapsen etu on ensisijainen myös vanhemman vankilassa olon aikana. Kansallisesti rikosentekijän lapsista huolehditaan viranomaisten taholta ja tätä vaaditaan myös kansainvälisten sopimusten perusteella.

Artikkelissa on pyritty kohdentamaan näkemys rikoksesta tuomittujen lähipiiriin lapsiperhettä laajemmassa verkostossa. Olemme vältäneet vankien lasten ja vanhemmuuden näkökulmaa.

Tutkimuskysymykset

- Miksi viranomaisten tulisi välittää rikoksesta epäillyn ja tuomitun läheisistä?
- Minkälainen on suomalaisen yhteiskunnan palveluverkosto rikoksesta tuomitun läheisille?
- Mitä keinoja pitäisi olla käytössä haittojen torjumiseen?

Metodi ja käsitteet

Tutkimuksessa käytetty menetelmä

Toteutimme tutkimuksemme katsauksena, jossa tutkimuskohdetta tutkitaan kokonaisvaltaisesti. Ilmiön merkityksen ymmärtäminen on ollut keskiössä.

Hävettyjen, salattujen ja vaiettujen aiheiden tutkiminen on haastavaa. Edellytetään monitieteistä tutkimusta ja erilaisten aineistojen yhdistämistä: puheen tulkintaa, todellisuuden ymmärtämistä ja toisella tavalla näkemistä.²

Tutkimusmetodina katsauksessa on ollut kirjallisuushaku. Kirjallisuuskatsauksessa olemme perehtyneet rikosentekijän lähipiiriä koskeviin tieteellisiin julkaisuihin. Kirjallisuushakujen avulla on ollut tavoite löytää keskeiset tutkitut menetelmät, esitellä niitä

---

² Skeggs 1997, viitattu teoksessa Häkkinen & Salasuo 2015: 13.

koskevia tutkimustuloksia ja tätä kautta arvioida järjestelmien hyödynnettävyyttä. Työn edetessä on pyritty vastaamaan tutkimuskysymyksiin.³

Katsauksessa analysoidut tutkimukset etsittiin Google Scholar, PsycArticles (EBSCO), ScienceDirect Journals (Elsevier), Taylor & Francis Online-tietokannoista.

Artikkelihaku tehtiin käyttämällä kohderyhmästä hakusanoja: children of prisoners, incarcerated parents, prisoners' families, parent imprisonment ja ilmiöstä muun muassa: shame*, stigma*, victim*.

Englanninkielisellä haulla löytyi jonkin verran aineistoa. Artikkeleihin on koottu tietoa kansainvälisistä tieteellisistä aikakauslehdissä julkaistuista tutkimuksista.

Kansainvälisiä tutkimuksia läheisten vankilassaolon vaikutuksista lapsiin ja nuoriin on tehty. Tutkijat ovat kuvanneet eettisiin syihin perustuvista vaikeuksista saada puhua lapsille suoraan. Lupia vanhemmilta tai huoltajilta on ollut vaikea saada. On tutkimuksia, jotka perustavat arviointinsa lasten omiin kertomuksiin. Kun tiedot on kerätty huoltajilta tai palveluntuottajilta, he korostavat ehkä eri asioita, joita vankien lapset aidosti kohtaavat. On tunnistettu, että lasten huolenaiheet ja murheet ovat usein erilaisia kuin huoltajien.⁴

Tarkempaan tarkasteluun valikoitui kahdeksan kansainvälistä keskeistä artikkelia kirjallisuushaun perusteella. Artikkeleiden valintaperusteita ovat olleet, että niistä löytyi tietoa tutkimuskysymysten näkökulmasta. Pyrkimyksenä on ollut löytää tutkimuksia, joiden tuloksista olisi käytännön hyötyä Suomen tilanteen kehittämistarpeisiin.

Poissulkukriteereitä käytettiin jättämällä katsauksen ulkopuolelle artikkeleita, jotka tutkivat vankiperhetyötä ja rikosten ylisukupolvisuutta erityisesti rikosentekijän näkökulmasta.

Halusimme jäsentää, konkretisoida, syventää ja elävöittää teemaa haastatteleamalla alan ammattilaisen, pitkän uran Kriminaalihuollon tukisäätiössä (KRITS) tehneen perhetyön päällikön Tarja Sassin. Eliittiotannassa valitaan tutkimukseen sellaiset henkilöt, keneltä oletetaan saatavan parhaiten tietoa tutkittavana olevasta aiheesta. Näillä henkilöillä on itsensä ilmaisemisen taito, henkilökohtaista kokemusta ja laaja tietämys teemasta.⁵

Haastattelu oli keskustelun kaltainen vapaamuotoinen vuorovaikutustilanne. Sassille annettiin tilaa kertoa kokemuksistaan, näin saatiin tietoa, mitä ei ennalta olisi osattu kysyä.

---

³ Hirsjärvi & Hurme 2011, 13.

⁴ Saunders & McArthur, 2018.

⁵ Tuomi & Sarajärvi 2018, 99.

Haastattelu tehtiin 7.7.2020 videopuhelu-sovelluksen välityksellä ja keskustelu tallennettiin matkapuhelimella äänitallenteeksi. Haastattelu litteroitiin kokonaisuudessaan ja analysoitiin rikastamaan tutkimusta. Haastateltava on antanut luvan aineiston käyttämiseen tässä artikkelissa.

Saadaksemme taustatietoa aiheeseen olemme olleet yhteydessä kesällä 2020 sähköpostitse aihepiirin ympärillä työskenteleviin asiantuntijoihin: lapsi- ja perhetyön vastuuhenkilö Tuija Muurinen ja projektipäällikkö Pia Puolakka, Rikosseuraamuslaitos, toiminnanjohtaja Leena-Kaisa Åberg, Rikosuhripäivystys, asiantuntija Pirjo Kotkamo, Ensi- ja turvakotien liitto sekä toimintaterapeutti Erja Segerstam. Asiantuntijoilta on saatu lupa käsitellä keskusteluja tässä artikkelissa. Lähteinä on myös käytetty viranomaisten ja järjestöjen selvityksistä tehtyjä raportteja.

Aikaisempi tutkimus Suomessa

Sassi sanoi haastattelussa, että: "Tutkimus rikoksista tuomittujen läheisistä on kahlaamatonta". Myös lapsiasianvaltuutetun mukaan tutkimukseen vankien lapsista on haettu rahoitusta, mutta sitä ei ole saatu.⁶ Löysimme ainoastaan Saara Karhun vuonna 2011 Itä-Suomen yliopiston Yhteiskuntatieteiden laitoksen sosiaalityön pro gradu -tutkielman: "Vankien läheisten kokemusmaailma". Näkökulma rikoksesta tuomitun läheisten oikeudesta tuomitsemattomaan asenteeseen on vailla kansallista tutkimusta ja selkeitä kansallisia käytänteitä.

Ammattikorkeakouluissa on tehty opinnäytetöitä liitännällä vankien läheisiin. Kattavan katsauksen aihepiiriin on Saara Ylönen tehnyt vuonna 2017 Laurea ammattikorkeakoulun sosionomikoulutuksen rikosseuraamusalan opinnäytetyössään: "Vankien lapset ja vankivanhemmat - kirjallisuuskatsaus suomalaisista opinnäytetöistä ja pro graduista" Muita tutkimuksessamme esille nousseita olivat Nicolina Holmin ja Tilda Kalliokosken haastattelututkimus vuodelta 2016: "Mamma till en fånge - En kvalitativ undersökning om mammors upplevelser kring sitt barns fängelsedom" ja vuonna 2017 julkaistu Mirjami Haudan ja Karita Talasmäen tutkimus rikollisuuden ylisukupolvisuudesta ja sen ennaltaehkäisystä.⁷

---

⁶ Lapsiasianvaltuutettu muistio, 2018.

⁷ Hauta & Talasmäki, 2017.

Tutkimuksessa käytetyt käsitteet

Lähiomainen	läheinen, omainen, sukulainen <i>Ruotsinkielinen käsite: närmast anhörig</i> <i>Englanninkielinen käsite: next of kin</i>
Myötä-stigmatisoituminen	<i>Englanninkielinen käsite: courtesy stigma</i>
Näkymätön uhri	hän, jota ei nähdä, huomaamaton <i>Ruotsinkielinen käsite: osynlig offer</i> <i>Englanninkielinen käsite: invisible victim</i>
Rikoksenteekijä	Tässä artikkelissa esiintyy käsite rikoksenteekijä. Parempi termi on rikoksesta tuomittu. Poliisin esitutkinnassa henkilö on rikoksesta epäilty, syyteharkinnan aikana syytetty eli vastaaja ja lainvoimaisen tuomion jälkeen tuomittu eli syyllinen. <i>Ruotsinkielinen käsite: gärningsman</i> <i>Englanninkielinen käsite: offender</i>
Rikoksen uhri	rikoksen kohde, asianomistaja <i>Ruotsinkieliset käsitteet: brottsoffer, målsägare</i> <i>Englanninkielinen käsite: victim of crime</i>
Rinnakkain tuomittu	yhdessä, samalla kertaa, samanaikaisesti <i>Ruotsinkielinen käsite: parallellt dömd</i> <i>Englanninkielinen käsite: collateral convict</i>
Symbioottinen haitta	<i>Englanninkielinen käsite: symbiotic harm</i>
Syyllystämisen kokemus	<i>Englanninkielinen käsite: guilt by association</i>

Toissijainen rangaistus   sekundaarinen, tärkeysjärjestyksessä toisena
Ruotsinkielinen käsite: sekundär straff
Englanninkielinen käsite: secondary punishment

Toissijainen vankeus   *Englanninkielinen käsite: secondary prisonisation*

Tulokset

Miksi viranomaisten tulisi välittää rikoksesta epäillyn ja tuomitun läheisistä

Suomessa ei ole tutkimusta eikä tilastoja siitä, kuinka paljon vangeilla on läheisiä. Vankeuden on arvioitu koskettavan 55 000 vangille läheistä ihmistä päivittäin, Kriminaalihuollon tukisäätiössä vuonna 2011 tehdyn Lähelle-selvityksen mukaan.⁸

Vuonna 2019 vankeja Suomessa oli päivittäin keskimäärin 2 952. Vankeus- ja tutkintavankeja on vuonna 2020 ollut hieman vähemmän.⁹

Meillä on Euroopan alhaisimpia vankimääriä: noin 53 vankia / 100 000 asukasta, kun Euroopassa keskimäärin oli 111 vankia / 100 000 asukasta, vuonna 2018.¹⁰ Naisvankien prosentuaalinen osuus Suomen vankimäärästä (8,3 %, 1.1.2020) on EU:n korkeimpia.¹¹ Vankien kokonaismäärä EU:ssa oli 495 000 vuonna 2018.¹²

Vankilassa olevien vanhempien lasten lukumäärästä ja siitä, mitä näille lapsille tapahtuu, kun vanhempi on vankilassa, ei ole riittävästi tietoa.¹³ Euroopan neuvosto kehottaa vankeinhoitoa pitämään tilastoa vankien lapsista.¹⁴ Eräässä Suomen vankilassa on tehty laskenta, jossa selvisi sen kolmellasadalla vangilla olevan tuhat lasta.¹⁵ Suomessa vankien lapsia arvioidaan olevan 8 000 – 12 500.¹⁶ Ruotsissa vankiperheiden lapsia on arvioitu olevan noin 10 000.

---

⁸ Rynänen & Suomela 2011.

⁹ Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019

¹⁰ Eurostat, 2020.

¹¹ The World Prison Brief, 2020.

¹² Eurostat, 2020.

¹³ Light & Campbell 2006; Leeson & Morgan 2019

¹⁴ Council of Europe, 2018

¹⁵ Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2021.

¹⁶ Kotkamo ym. 2019.

Vangitsemisen haittojen ulottuvuus on valtava. Yhdysvalloissa vankien perheitä on useita miljoonia¹⁷ Kansainvälisesti uskotaan yli puolella maailman vangeista olevan alle 18-vuotiaita lapsia.¹⁸ EU:n alueella on arvioitu, että vankien lasten määrä olisi 800 000. Euroopan neuvostoon kuuluvissa maissa on arviolta 2,1 miljoonaa lasta erossa vanhemmastaan vankeuden seurauksena.¹⁹ Iso-Britanniassa on kyselytutkimuksissa tullut esille, että miehistä 59 prosentilla ja naisista 67 prosentilla, on ollut vastuu samassa taloudessa asuvista lapsista ennen vangitsemistaan.²⁰ Vanhemman vankeudesta on siellä on arvioitu olevan vaikutuksia 200 000 lapsen elämään.²¹

Tutkimuksissa on tullut esille, että rikosoikeusjärjestelmä aiheuttaa vankien perheille epäoikeudenmukaisuutta. Vankien perheet ovat prioriteettijärjestyksen alapäässä yhteiskuntien avun ja tukien piirissä.²² On rakenteellista eriarvoisuutta, että erittäin haavoittuvassa asemassa olevien lasten tarpeita ei huomioida. Eristäytyminen ja leima, jota vankilassa olevien vanhempien lapset kokevat on seurausta poliittisen tahdon puutteesta.²³

Tutkijoiden mukaan on terminologisesti väärin, kun puhutaan rangaistuksen sivuvaikutuksista ja toissijaisesta rangaistuksesta. Perheiden kokemia haittoja tulisi kuvata termillä symbioottiset haitat ja tätä käsitettä tulisi käyttää analysoitaessa vankeuden vaikutuksia perheenjäseniin. Vangilla, hänen perheellään ja rangaistuksella on symbioottinen suhde. On mahdotonta eristää rangaistus yhdelle henkilölle, olemme kaikki yhteydessä perheisiin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Vangin perheen kärsimys ei ole osa laillisesti perusteltua rangaistusta. Aiemmat tutkimusmenetelmät, yhden pisteen haastattelut ja tilannekuva, eivät ole riittäviä tutkittaessa koettujen haittojen monimuotoisuutta.²⁴ Tapa, jolla rikollisia katsotaan on liian yksinkertaistettu suhteessa perheille koituihin seurauksiin.²⁵

Omaisen vankeustuomion henkiset vaikutukset

Häpeä ja syyllisyys. Ihminen voi joutua yhtäkkiä täysin uuden tilanteen eteen, kun läheinen esimerkiksi pidätetään tai vangitaan. Olotila voi olla shokin oloinen. Häpeän ja

---

¹⁷ Condry & Minson, 2020.

¹⁸ Jones & Wainaina-Woźna 2013, 545 - 547.

¹⁹ COPE, 2020

²⁰ Light & Campbell 2006.

²¹ Leeson & Morgan 2019.

²² Light & Campbell 2006.

²³ Leeson & Morgan 2019.

²⁴ Condry & Minson, 2020.

²⁵ Leeson & Morgan 2019.

syllisyyden tunteet ovat tavallisia, kuten traumaan liittyvät tuntemukset ja epätietoisuus tulevasta. Häpeätutkimukset osoittavat yhteyden häpeän ja traumaperäisen stressireaktion välillä.²⁶

Massiivisen häpeän kanssa kamppailevat häpeävät ehkä lähipiiriään, heidän käyttäytymistään ja tekemisiään, esimerkiksi vankeustuomiota. Toisen aiheuttamaan häpeään on häpeäjän itsensä vaikea vaikuttaa.²⁷ Vankeuteen liittyvä häpeä vaientaa ihmisen, tekee hänet äänettömäksi.²⁸ “Läheiselle ei anneta oikeutta vaatia eikä hän uskalla hakea apua. Häpeä estää sanomasta: “Mulla on tällainen tilanne, läheinen on tehnyt rikoksen ja se istuu vankilassa”. (Sassi, haastattelu 7.7.2020) Englannissa ja Walesissa tehdyn tutkimuksen mukaan, monet perheet vaikenevat ongelmistaan, pelosta joutua hyljinnän kohteiksi, syntipukeiksi ja syrjityiksi.²⁹

“Valitettavan usein sosiaali- ja terveystieteelliset eivät osaa, eivätkä ymmärrä rikosprosesseihin liittyviä asioita, jonka kautta he pystyisivät auttamaan omaisia antaen neuvoja ja tukea sekä ohjata heitä kolmannen sektorin tarjoamiin palveluihin, jotka on tarkoitettu rikoksen tehneiden läheisille. Läheisen vankilassa olo halutaan joskus erityisesti salata, eikä sitä tuoda selvästi esille apua hakiessa”, sanoi Tuija Muurinen, Rikosseuraamuslaitoksen, lapsi- ja perhetyön vastuuhenkilö taustakeskusteluissamme.

Vankeus voi myös totaalaisesti katkaista ihmissuhteet. Lähiomaiset eivät välttämättä halua tunnustaa vankilaan joutunutta ihmistä läheiseksi, vankeuteen liittyvien vahvojen negatiivisten leimojen vuoksi.³⁰ Häpeän ja syllisyyden kokemukseen liittyy vahvasti myös rikoksen laatu. “Esimerkiksi läheisille täysin yllätyksenä tullut seksuaalirikos on asia, joka lähes poikkeuksetta kielletään ja koetaan täysin mahdottomaksi ajatukseksi. Seksuaalirikokseen liittyy paljon mielikuvia ja teko itsessään herättää pelkoa ja inhoa. Häpeä siitä, että joku läheinen kykenee siihen pahaan, on sietämätön tunne. Syllisyyttä aiheuttaa rikoksen paljastuttua se, kun on tiennyt ja epäillyt, mutta ei ole puuttunut asiaan tai tehnyt mitään. Tästä asiasta voi olla mahdoton koskaan puhua kenellekään ja läheinen jää täysin yksin asian kanssa. Puhumattomuuden taustalla on usein tunne siitä, että on itsekin tiedon tai epäilyn

---

²⁶ Malinen 2011, 170.

²⁷ Malinen 2011, 140.

²⁸ Laitinen 2004, 288 teoksessa: Väkeväinen 2008, 125 - 126.

²⁹ Leeson & Morgan, 2019.

³⁰ Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2003, 16 - 17, Ulvinen 1996, 114, viitattu teoksessa Väkeväinen 2008, 92.

kautta syyllinen tekoon tai pelko siitä, mitä tapahtuu, jos siitä kertoo.” (Muurinen, haastattelu 25.6.2020)

Iso-Britanniassa tehdyn tutkimuksen mukaan syyllisyys on usein valtavaa, jos oma lapsi on syyllistynyt rikokseen. Oman lapsen saaman tuomion myötä moni kokee samalla saaneen myös itse tuomion. Läheiset kokevat epäonnistumista kykenemättömyydestä hallita rikollista sukulaistaan.³¹ “Vanhemmat tonkivat ja etsivät johtolankoja aikaisemmista keskusteluista tai tapaamisista ja moittivat itseään siitä, etteivät ymmärtäneet jotakin tai huomionnut esim. avunpyyntöä. On ollut paljon perheitä, joissa on ollut ihan hyvät lähtökohdat. Sitten on tehty erilaisia valintoja ja elämä on päätynt vankilaan. Usein taustalla ovat olleet päihteet.” (Sassi, haastattelu 7.7.2020)

Tutkimus, jonka aineistoa oli Iso-Britanniasta, muualta Euroopasta sekä Yhdysvalloista osoitti, että vankeudessa olevan vanhemmat nähdään olevan samasta huonosta muotista. Vanhempia syytetään siitä, etteivät kasvattaneet lapsiaan lainkuuliaisiksi kansalaisiksi, eivätkä onnistuneet estämään rikoksen tekijää.³² Kansainvälisen tutkimuksen mukaan syyllisyys syntyy syyllistämisestä tai syyllistämisen kokemuksen tunteesta. Yhdistäminen läheisen tekemään rikokseen tuottaa tunteen syyllisyydestä.³³

Leima ja tabu. Stigmatisaation riski on todellinen kokemus vankien perheille kansainvälisten tutkimusten mukaan.³⁴ Stigmatisaation siirtyminen vangista hänen perheeseen ja läheisiin on “häpeän verkko”. Empiiriset tutkimukset vankien perheistä raportoivat myötä-stigmatisoitumisesta, jonka taustalla on stereotypia rikollisesta käyttäytymisestä ja perheen roolista.

Stigmatisaatio ei ainoastaan tapahdu yksilöllisesti mikrotasolla, se on kulttuurillinen stereotypia, jota esiintyy instituutioissa, kuten kouluissa.³⁵

Skotlantilaistutkimuksen mukaan lapset kokivat stigman ja häpeän vaikeimmiksi haasteiksi vanhemman vankilassaolon aikana. Lapset ja nuoret ovat kokeneet vihamielisyyttä ja syyllistämistä heidän vanhempien tekemistä rikoksista. Häpeän tuntemuksia oli liittynyt siihen, että opettajat, sosiaalityöntekijät, poliisit tai perheenjäsenet ovat sanoneet, heistä

---

³¹ Kotova, 2020.

³² Kotova, 2020.

³³ Light & Campbell 2006.

³⁴ Leeson & Morgan, 2019

³⁵ Kotova, 2020.

tulevan samanlaisia kuin vangitusta vanhemmastaan.³⁶ Myös australialaistutkimuksen mukaan poliisi on asennoitunut vankien lapsiin, kuten “tuleviin rikollisiin”, aiheuttaen tunteen syrjinnästä ja ja stigmatisaatiosta.³⁷

Havainnot skotlantislaistutkimuksessa osoittavat, että välttääkseen kiusaamisen ja silmätikuksi joutumisen, nuorten tapa selviytyä häpeästä ja stigmasta, oli ylläpitää jonkin asteinen salaisuuden taso. Jotkut olivat valinneet kertoa osan omasta tarinastaan ja kokivat valehtelun normaalina peittääkseen totuutta perheestään. Osa tutkimuksen nuorista eivät olleet jakaneet mitään tietoa taustoistaan. Salailu ja hiljaisuus vaikeutti lasten menetysten käsittelemisen.³⁸

Useassa EU-maassa tehdyn tutkimuksen mukaan lapsille voidaan antaa keksittyjä selityksiä tai valehdella kadonneiden vanhempiensa olinpaikasta tai vankeuden syistä. Jotkut vanhemmat pitävät tilanteen piilossa lapsilta, koska he ovat huolissaan siitä, että heidän olevan liian nuoria ymmärtämään. Vanhemmat voivat myös ajatella suojelevansa lasta leimautumiselta ja kiusaamiselta.³⁹ Jos lapsi ei kuule tilanteesta luotettavalta läheiseltä aikuiselta, joutuu hän turvautumaan tietoihin, jotka saattavat tulla yllättäen esimerkiksi toiselta lapselta, internetistä, uutisista tai muualta, jolloin lapsi ei voi etukäteen varautua siihen, miten hän asian vastaanottaa.⁴⁰

Kansainvälisen tutkimuksen mukaan, salaaminen voi olla myös suojaavaa ja resilienssin muoto. Salassapito ja se ettei ole mahdollisuuksia hakea apua, eikä keskustella vanhemman vankeudesta, voi vaikuttaa negatiivisesti hyvinvointiin. On tärkeä vahvistaa lapsia taidoilla, jotka mahdollistavat asioiden esille tuomisen turvallisille henkilöille.⁴¹

Tutkimus Englannista ja Walesista tuo esille, että vakavat toimintakykyyn vaikuttavat menetyksen tunteet, johtavat joskus päihderiippuvuuteen ja / tai mielenterveyshäiriöihin, kuten masennukseen, ahdistukseen ja fyysisiin stressin oireisiin.⁴² “Omainen on valtavan paineen alla ja kantaa suurta taakka. Mahdollisesti samanaikaisesti läheisen omassa elämässä olevat muut haasteet tai rikoksen tehneen läheisen teosta arkeen aiheutuneet haasteet

---

³⁶ McGinley & Jones, 2018

³⁷ Saunders & McArthur, 2018

³⁸ McGinley & Jones, 2018.

³⁹ Jones & Wainaina-Woźna 2013, 545 - 546.

⁴⁰ Saunders & McArthur, 2018.

⁴¹ Lockwood & Rikes, 2016.

⁴² Leeson & Morgan, 2019.

uuvuttavat, kuormittavat mielenterveyttä ja jaksamista. Mielenterveyspalveluihin ohjaaminen on tärkeää, sillä tuomion ollessa pitkä läheisen vointi voi vaihdella hyvinkin paljon.” (Sassi, haastattelu 7.7.2020)

Myös havainnot yhdysvaltalais tutkimuksessa osoittavat perheenjäsenen vangitsemisen kokemuksen vahingoittavan mielenterveyttä. Mielenterveyskustannukset ovat tutkimuksen mukaan yleensä yhdenmukaiset riippumatta perheenjäsenen roolista, onko hän kumppani, äiti, tytär vai sisarus.⁴³ Isossa-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa on arvioitu, että noin kolmekymmentä prosenttia vankien lapsista kärsivät merkittävästä mielenterveysongelmista.⁴⁴ Australialais tutkimuksen mukaan naisvankien lapset kärsivät enemmän kuin miesvankien lapset, koska naiset ovat useammin ensisijaisia ja ainoita huoltajia. Aikainen äidistä erottaminen ja keskeytykset kiintymyssuhteen kehitykseen on todettu aiheuttavan emotionaalisia vaikeuksia pitkällä tähtäimellä.⁴⁵

Omaisien vankeustuomion sosiaaliset vaikutukset

Taloudelliset vaikeudet, emotionaaliset ongelmat ja vankilavierailut ovat erityisiä huolenaiheita Englannissa ja Walesissa haastatelluille läheisille.⁴⁶ Myös australialais tutkimus nimesi vanhemman vankeuden olevan omiaan vaikuttamaan huomattavasti perheiden taloudelliseen tilanteeseen.⁴⁷ ”Siellä saattaa jäädä asuntolainat pystyyn ja äiti on ihan kädetön, isä on vastannut kaikesta, rahavirroista ja muusta.” (Sassi, haastattelu 7.7.2020).

Vangitsemisella on suuria vaikutuksia väestön hyvinvointiin rodun, sukupuolen ja sosiaalisten roolien leikkauspisteessä.⁴⁸ Kriminologiassa perinteisesti perhetausta linkitetään rikolliseen käyttäytymiseen. Jos lapsen sosiaaliset sidokset ovat puutteelliset, on altistavassa yhteisössä vaarana, että hänestä tulee rikollisuuteen taipuvainen.⁴⁹

Läheisen vankilatuomio vaikuttaa hänen ympäristössä oleviin ihmisiin välittömästi (isä, äiti, puoliso, lapsi) tai välillisesti (ystävä, muu sukulainen, jne.). Merkittävää muille sisaruksille on vanhempien suhtautuminen ja oikeudenmukaiseksi koettu asennoituminen rikoksesta tuomittuun sisarukseen. Opinnoissaan tai työssään onnistuva nuori voi jäädä

---

⁴³ Patterson & Co, 2020.

⁴⁴ Social Exclusion Unit, 2002.

⁴⁵ Woodward, 2003.

⁴⁶ Light & Campbell 2006.

⁴⁷ Saunders & McArthur, 2018.

⁴⁸ Patterson & Co, 2020.

⁴⁹ Kotova, 2020.

huomiotta, kun rikoksen tuomittu saa “enemmän tilaa”, vanhempien huolen tai suuttumuksen myötä.

“Ihmissuhteet ovat hirmu kietoutuneita. Tulee läheisriippuvuuden ilmiöitä. Sitä ruvetaan kannattelemaan, sitä aikamiespoikaa ja aikamiestyttöä. Oma elämä jää elämättä. Siinä saa kyllä paljon tehdä työtä, että vanhemmat oppivat päästämään irti. Antamaan vastuuta rikoksen tehneelle lapselleen. Täytyisi tukea seisomista omilla jaloillaan ja voimalla itse hyvin.” (Sassi, haastattelu 7.7.2020). Tästä Sassin mainitsemasta aiheesta ei löytynyt tutkittua tietoa tähän artikkeliin.

Tutkimuksissa nostetaan esille, että vankien parisuhteet usein ovat koetuksella ja intiimit tilanteet ovat erittäin harvinaisia. Vain pienellä osalla suomalaisista vangeista on perhetapaamisoikeus. Vankiloiden tapaamiset ovat ulkoisilta puitteiltaan usein epämiellyttäviä. Vangin puolisolle voi perhetapaaminen tilanteena olla nöyryyttävä kokemus.⁵⁰

Lasten asema. “Kaikista rankimmat rikokset, joissa esimerkiksi äiti tappaa isän tai isä tappaa äidin. Siellä myös isovanhemmat saattavat menettää lapset toiselta puolelta kokonaan. Miten paljon lapsi menettää, kun siellä saattaa olla tai useimmiten on erittäin hyvät isovanhemmat.” (Sassi, haastattelu 7.7.2020)

“Lapsen tulee saada olla lapsi, ei vangin lapsi.”⁵¹ Psykososiaaliset vaikutukset lapsiin ovat vähän tunnettuja ja niitä ei oteta huomioon toiminnassa. Useassa EU-maassa tehdyssä COPING-tutkimuksessa viitataan siihen, että lapset, joiden vanhemmat ovat vankilassa, altistuvat kolminkertaiselle vaaralle perheen hajoamisen, taloudellisten vaikeuksien ja äärimmäisen leimautumisen sekä salassapitovelvollisuuden seurauksille. Nämä johtavat edelleen kielteisiin sosiaalisiin ja koulutuksellisiin jälkivaikutuksiin.⁵²

Haastatellut lapset skotlantilaistutkimuksessa kuvailivat menettäneensä vanhemman lisäksi ystävät, taloudellisen turvan, yhteenkuuluvuuden ja identiteetin.⁵³ “Lapsi kärsii usein pelkotiloista, eristäytyy sosiaalisesti ikätovereistaan, suoriutuu koulussa heikoimmin ja lasten päihteiden käyttö sekä rikollinen käyttäytyminen lisääntyy.” (Muurinen, haastattelu

---

⁵⁰ Pirttilahti 1999, 88 - 90 ja Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2003, 83, viitattu teoksessa: Väkeväinen 2008, 93.

⁵¹ Kotkamo ym. 2019.

⁵² Jones & Wainaina-Woźna, 2013.

⁵³ McGinley & Jones, 2018.

25.6.2020) Puutteen ja tuskan tuntemukset aiheutuvat taloudellisista ja käytännön vaikeuksista, kuten yhteyden säilyttämisestä ja arjen suoriutumisesta.⁵⁴

Iso-Britanniassa tutkimushaastatellut lapset olivat korostaneet sitä, ettei koko vanhemman vankilaan joutumisen prosessin aikana ollut ketään, joka olisi tukenut tai informoinut heitä.⁵⁵ Skotlantilaisen tutkimusryhmän lapsilla oli ollut tunne, ettei heillä ollut ketään kenen kanssa puhua tunteistaan. Kukaan ei ollut kiinnostunut heidän voinnista eikä vastannut heidän kysymyksiinsä.⁵⁶ Lapset kokivat olevansa riippuvaisia huoltajiensa asennoitumista, eikä heitä oltu osattu auttaa.⁵⁷ Australialaisessa tutkimuksessa tukitoimintoihin yhteydessä olleet lapset, olivat kohdanneet kohtelua, joka oli saanut heidät tunteemaan itsensä haavoittuvaisiksi ja hämmentyneiksi.⁵⁸

Australialaistutkimuksessa, lapset kokivat vaikeuksia suoriutua koulun vaatimuksista vanhemman ollessa vangittuna. Harva oli kertonut totuutta opettajille, hävetessään tilannettaan. Apu, jota he mahdollisesti saivat, oli riippuvainen lapsen suhteesta opettajansa. Lapset eivät olleet pyytäneet apua, jos eivät luottaneet opettajaansa, sillä he olivat kohdanneet tilanteensa arvostelua.⁵⁹ Koulun henkilökunta on isobritannialaisen tutkimuksessa kuvaillut olevansa ilman valtaa tai omaavansa rajatut keinot. Turvaa tai koulutyöhön tukea tarvitseva vankivanhemman lapsi, ei kuulu tunnistettuun tai avun saantiin oikeutettuun ryhmään.⁶⁰

Englantilaisen ja walesilaisen tutkimuksen mukaan lapsilla on usein syvä huoli vankilassa olevan vanhemman puolesta. He olivat kokeneet turhautumista siitä, etteivät päässeet säännöllisesti vierailulle ja itse näkemään, kuinka vanhempi voi. Kaikki haastatellut olivat painottaneet vierailujen tärkeyttä. Vierailut olivat todistaneet vanhemman vankilassa olon ja saivat lapset vakuuttumaan asioiden olevan hyvin. Vankilavierailut olivat koettu ristiriitaisina; turvallisuustarkastukset, vanhemman näkeminen oudossa ympäristössä, aikarajat ja rajoitukset.⁶¹ Vierailut on koettu myös pelottavina ja hävettävinä.⁶²

---

⁵⁴ Kotova, 2020.

⁵⁵ Saunders & McArthur, 2018

⁵⁶ McGinley & Jones, 2018.

⁵⁷ Saunders & McArthur, 2018.

⁵⁸ Saunders & McArthur, 2018.

⁵⁹ Saunders & McArthur, 2018.

⁶⁰ Leeson & Morgan, 2019.

⁶¹ Leeson & Morgan, 2019.

⁶² McGinley & Jones, 2018.

Haastattelututkimuksen temaattinen analyysi oli tuonut esille hoivaroolin, joka vakavasti vaikutti lasten hyvinvointiin. Lapset hoivasivat ei-vankilassa olevaa vanhempaansa, sisarusiaan ja vankilassa olevaa vanhempaa.⁶³ Yhteinen tekijä vankilassa olevien vanhempien lapsille on tapahtumista johtuva "liian nopea aikuistuminen". Lapset olivat laittaneet muiden tunteet ja tarpeet omiensa edelle. Erityisesti väkivallalle altistuneille lapsille vastuunotto perheessä, oli alkanut jo ennen vanhemman vankeutta.⁶⁴

Vankiperheiden parissa on huomattavissa myös ylisukupolvista syrjäytymis- ja rikollisuuskierrettä.⁶⁵ "Kun on rikoksentekijä perheessä, niin voi olla, että ei jää yhteen rikokseen. Vaikutukset vangin vanhemman elämässä voivat olla 20 - 30 vuotta. Rikos vaikuttaa perheissä hirveän pitkän ajan." (Muurinen, haastattelu 25.6.2020)

Julkisuuden vaikutukset. Rikoksen seurauksia tai vaikutuksia ei uutisoinnissa juuri pohdita, ei myöskään tapahtuman merkitystä uhrin tai tekijän omaisille tai yhteisölle.⁶⁶ Yhteiskuntamme jahtaa armottomasti ihmisten tekemiä virheitä. Tuhoamme niiden elämän, jotka mielestämme kuuluvat normaalin ulkopuolelle. Käytämme häpeää sosiaalisen kontrollin muotona.⁶⁷

Suomalaisen tutkimuksen mukaan lehtikirjoittelu on ollut erityisen raskasta rikoksesta tuomittujen omaisille. Rikoksesta epäilty tai rikoksesta tuomittu ei lähes koskaan pääse rikosuutisoinnissa esittämään omia näkemyksiään teosta tai sen taustoista. Hänet määrittelee useimmiten poliisi tai muu kontrolli- tai oikeusviranomainen. Myöskään epäillyn tai tekijän omaiset eivät yleensä esiinny rikosuutisoinnissa.⁶⁸

Minkälainen on suomalaisen yhteiskunnan palveluverkosto rikoksesta tuomitun läheisille

Julkisen vallan vastuulla pitäisi olla kaikista heikoimmassa asemassa olevien ihmisryhmien etujen ajaminen. Perustuslain mukaan, mitä perustavanlaatuisemmat inhimilliset tarpeet ovat uhattuina ja mitä heikommat ovat yksilön omat voimavarat selvitä, sitä vahvemmat ovat

---

⁶³ Leeson & Morgan, 2019.

⁶⁴ McGinley & Jones, 2018.

⁶⁵ Kriminaalihuollontukisäätiö, 2012.

⁶⁶ Mäkipää 2004, 77, viitattu teoksessa Väkeväinen 2008, 73.

⁶⁷ Ronson 2016.

⁶⁸ Väkeväinen 2008, 72.

yksilön oikeudet ja sitä selkeämpi on julkisen vallan velvollisuus järjestää toimeentulo ja sosiaali- ja terveyspalvelut.⁶⁹

Moraalin ja eettisyyden mitta on se, kuinka yhteiskunta huolehtii leimatuista ja tuomituista ihmisistä. Niistä, joita kohtaan yleisissä mielipiteissä ei osoiteta empatiaa.⁷⁰

Vähäosaisimmat yhteiskunnassamme, jotka eivät saa osakseen sympatiaa ja jotka eivät itse kykene ajamaan etujaan jäävät ilman apua. Järjestöjen voi olla vaikea saada rahoitusta ja palvelujen riittämättömyys jättää nämä ryhmät ensimmäisinä ulkopuolelle.⁷¹

Rikosseuraamusviraston mukaan vankien omaisten palvelujärjestelmässä on havaittu ilmiselviä puutteita.⁷²

Järjestökentän vastuulla on rikosentekijöiden lähipiirin asemaan liittyvien kysymysten esiin nostaminen ja heidän tukeminen Suomessa. Valtakunnallisesti ei ole rakennettu toimintamalleja ja alueelliset erot ovat suuria.

Valtion tehtävä on ylläpitää pysyviä rikosstorjuntaan liittyviä rakenteita, ne eivät ole lyhytaikaisilla projektirahoituksilla hoidettavia.⁷³ Keskeisten kansalaisjärjestöjen rahoitus on epävarmaa ja perustuu pitkälle Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) rahoitukseen tai muuhun projektirahoitukseen. Vaikka osa palveluista onkin STEA:n jatkuvan rahoituksen piirissä, eroaa Suomi selkeästi muista Pohjoismaista erityisesti uhreille tarjottujen palvelujen julkisen rahoituksen ja rakenteen suhteen⁷⁴ "STEA ei anna rahoitusta vankien omaisille. Oleellinen kysymys on se, minkä takia ei löydy rahoituskanavia, jossa lähdetäisiin tukemaan vankien omaisia. STEA rahoittaa kyllä KRIS-toimintaa, eli entisiä vankeja, mutta ei vankien läheisiä." (Sassi, haastattelu 7.7.2020)

Projekti-rakenteesta seuraa alueellisten erojen lisäksi osin sattumanvaraisuutta ja palvelukentän aukkoja, mikä on kaiken projektien varaan rakentuvan toiminnan ongelma. Järjestöt ja projektit ajavat oman toimintaideologiansa mukaan, jonkin tietyn ryhmän tarpeita.⁷⁵ On ratkaiseva kysymys, jääkö erilaisia uhriryhmiä sen tuen ja avun ulkopuolelle,

---

⁶⁹ Stakes 2006, 32.

⁷⁰ Laitinen 2004, 288 teoksessa: Väkeväinen 2008, 125 - 126.

⁷¹ Honkatukia 2011, 53.

⁷² Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2003, 80.

⁷³ Lidman 2016, 6.

⁷⁴ Ronkainen 2008, 391–392.

⁷⁵ Ronkainen 2008, 391–392.

mitä he tarvitsisivat. Kansalaisjärjestöjen aktiivisuudesta, toimintakentästä ja yksittäisistä toimijoista riippuen tukijärjestelmät voivat olla sattumanvaraisia.⁷⁶

Uhridirektiivi määrittelee rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevat vähimmäisvaatimukset. Uhrisensitiivisyyttä on lisätty kehittämällä tiedon välittämistä, oikeusviranomaisten erikoistumista ja koulutusta traumaattisesta kriisistä, takaamalla uhreille asiantuntevaa tukea ja lisäämällä keskustelua uhrin asemasta rikosprosessissa.⁷⁷ Rikoksesta epäillyn läheiset eivät saa mitään tietoa esitutkintaviranomaisilta, jos epäilty itse ei kerro läheisilleen esimerkiksi kiinnioton tai vangitsemisen syitä. Poliisia sitoo epäillyn ja asianomistajan suojaksi säädetyt lait kuten julkisuuslaki ja esitutkintalaki.

“Minkä takia tämä kohderyhmä ei löydä niitä palveluja. Kun tapahtuu rikos, siinä autetaan uhrin omaisia, mikä on aivan oikein ja tärkeää. Yhtälailla uhreja ovat rikosentekijän läheiset. He jäävät ihan tyhjän päälle. Se lähtee jo heti alusta menemään jollain tavalla vikaan tai kieroon se touhu. Pitäisihän ammattilaisten jo siinä vaiheessa kyetä tunnistamaan se, että hetkinen, nyt tässä on vaarassa tapahtua tälle toiselle porukallekin ties mitä.” (Sassi, haastattelu 7.7.2020) Rikosuhripäivystyksen toiminnanjohtaja Leena-Kaisa Åberg kommentoi seuraavaa: "Siten kuin meidän palveluissamme uhri määritellään ja miten rahoittajamme oikeusministeriö sen julkisessa palveluvelvoitteessamme määrittelee, tekijän läheiset eivät kuulu tähän ryhmään. RIKUssa meillä ei näin ollen ole rikoksen tekijän läheisille kohdennettua palvelua, vaikka toki käymme heidän kanssaan silloin tällöin tukikeskusteluja, jos he ottavat meihin yhteyttä. RIKU:n mielestä tämä ryhmä tarvitsee oman tukipalvelunsa – neuvontaa, rinnalla kulkemista ja vertaistukea.”

Perhetyö

Vuorovaikutusta edistävän perhetyön voidaan katsoa kuuluvan vankeinhoidolle vain siltä osin kuin se edistää vankeinhoidon tavoitteiden toteuttamista. Vankila ei voi esimerkiksi antaa tietoa, missä vankilassa läheinen on. Varsinaisesti perhetyö -toiminta kuuluu yhteiskunnassa niille organisaatioille, jotka muutenkin vastaavat perhekeskeisestä työstä. Rikosseuraamuslaitos tekee yhteistyötä yhteiskunnan perhetyön toimijoiden kanssa.⁷⁸ Suomalaisen tutkimuksen mukaan vankilan perhetyö on aika pienimuotoista ja tarkasti

---

⁷⁶ Niemi 2008; Rosti, Niemi & Lasola 2008, viitattu teoksessa: Honkatukia 2011, 53

⁷⁷ Ruuskanen & Sarimo 2018, 13,19 ja Honkatukia 2011, 166 - 168.

⁷⁸ Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2003, 99.

strukturoitua. Vankilan perhetyötä tulisi kehittää ensisijaisesti siten, että kaikissa vankiloissa olisi samanlaiset ja yhteneväiset käytännöt.⁷⁹

Sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi on kartoitus vangin perheen tilanteesta. Perhetyöllä tuetaan vangin lasten ja perheen psyykkisten, sosiaalisten ja taloudellisten asioiden hoitoa sekä perhesuhteita. Perhetyöhön kuuluu ohjaus, neuvonta, yhteydenpidon järjestäminen ja perhekuntoutus. Se on tukea perheiden kriisitilanteissa, muuta perhesuhteiden edistämistä sekä väkivallattomuuteen vaikuttamista perhesuhteissa.⁸⁰

Kriminaalihuollon tukisäätiö on valtakunnallinen asiantuntija ja palveluntuottajajärjestö, joka työskentelee rikostaustaisten ja heidän läheistensä hyväksi. Se on ratkaiseva rikoksesta tuomittujen läheisiin liittyvän toiminnan palveluntuottaja. Kriminaalihuollon tukisäätiö pyrkii kuntoutustavoitteisen kriminaalipolitiikan sekä seuraamus- ja jälkihuoltojärjestelmän edistämiseen. Säätiö tukee toiminnallaan julkista kriminaalihuoltotyötä.⁸¹

Ensi- ja turvakotien liiton Vanhempi vankilan portilla -hankkeessa on selvitetty, miten rikosseuraamusasiakkaan lapsen arki on erilaista ja mitä erityistä turvaa lapsi tarvitsee, kun hänen vanhempansa on vankilassa. Hankkeessa on pyritty kehittämään sekä vankiperhetyötä että heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten yhteistyötä lapsen osallisuuden ja edun näkökulmasta. Tavoite on ollut rikosseuraamusasiakkaiden perheiden kanssa tehtävän työn kehittäminen ja monitoimijainen yhteistyö. Työtapoja on kehitetty turvallisen vanhemmuuden tukemiseen ja sitä kautta rikoksettomaan elämäntapaan. Yhdessä Ensi- ja turvakotien liiton kanssa tätä ovat tehneet Rikosseuraamuslaitos, Kriminaalihuollon tukisäätiö ja Vankien Omaiset.⁸²

Vankiloissa on käytössä perheiden tukemiseksi vankeuden aikana Ensi- ja turvakotien liiton Lapset Puheeksi -menetelmä. Tarkoituksena on vahvistaa vanhemmuuden taitoja, kartoittaen lapsen arjen sujuvuutta ja pärjäävyyttä tilanteessa. Menetelmään kuuluu neuvonpito, jossa etsitään ja sovitaan konkreettisia tukitoimia perheen ja lapsen tueksi siviiliin. Tapaamisessa ovat vanhemman tai vanhempien valitsevat läheiset ja viranomaiset,

---

⁷⁹ Hauta & Talasmäki 2017, 91.

⁸⁰ Rikosseuraamuslaitos 2021.

⁸¹ Kriminaalihuollon tukisäätiö 2020.

⁸² Kotkamo ym. 2019.

jotka voivat auttaa perhettä. Lapset Puheeksi – menetelmään kuuluu myös pidempi työskentelymuoto; perheinterventio, joka on mahdollista toteuttaa myös siviilissä. Se kuuluu Mieli ry:n toimintaan ja on osa kansallista Kaste -hanketta.⁸³ Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe -toiminta tukee rangaistukseen tuomittuja ja heidän läheisiään.⁸⁴

Vangit ovat vankilassa ollessaan kotikuntansa jäseniä ja sinne myös palaavat, eli kuntapalvelut koskevat heitä kaiken aikaa. Kunnan kannalta kyse on marginaaliryhmän palvelujen saatavuudesta ja laadusta. Usein on kysymys moniongelmaisen vangin ja moniongelmaisen perheen elämisen perusedellytyksistä. Kuntien viranomaisten tulisi kuunnella vankilan sosiaalityöntekijöitä.⁸⁵ ”Vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen tulisi olla läpileikkaava ilmiö kuntien perheneuvolassa ja varhaiskasvatuksessa.” (Sassi, haastattelu 7.7.2020)

Ensi- ja turvakotien liitto julkaisi elokuussa 2020 ”Lapsi vangin perheen polulla” - työmenetelmän erityisesti sosiaali-, kasvatus- ja terveydenhuollon käyttöön. Alan ammattilaiset, opiskelijat ja kokemusasiantuntijat ovat tuottaneet rikosseuraamusalan Lapsi- ja perhetyön täydennyskoulutuskokonaisuudet ”Kun vanhempi on vankilassa” ja ”Turvallista arkea vangin lapselle”. Koulutuksen tavoitteena on tukea lapsi- ja perhetyön linjausten toteutumista.⁸⁶

Kriminaalihuollon tukisäätiön palveluihin lukeutuu muun muassa Portti Vapauteen - portaali, jossa on monenlaista tukea ja tietoa vankiperheille. Tämä on moniammatillista verkostotyötä, jonka kautta asiakkaat tavoittavat lakimiehen, perheterapeutin sekä sosiaalityöntekijän. Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe-toiminnassa on tehty opas: ”Päivä kerrallaan”, jota päivitetään sähköisesti. Sieltä omainen löytää termit ja terminologian uuteen elämäntilanteeseen. Nuorille on julkaistu oma opas.⁸⁷

Vankilassa olevan ja muun perheen välisen vuorovaikutuksen sekä vanhemmuuden taitojen vahvistaminen ovat keskeisiä perheleirien tavoitteita. Leiriolosuhteissa ja tekemisen ohessa pystytään luomaan erilaista vuorovaikutusta ja ihmiset uskaltavat puhumaan asioistaan ja tunteistaan.⁸⁸ Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe - toiminnassa on kaksi

---

⁸³ Muurinen 25.6.2020.

⁸⁴ Kriminaalihuollon tukisäätiö 2020.

⁸⁵ Kokkonen 2014, 26 - 27.

⁸⁶ Ensi- ja turvakotien liitto 2020.

⁸⁷ Kriminaalihuollon tukisäätiö 2012 ja 2020.

⁸⁸ Rikostorjuntaneuvosto 2020

kertaa vuodessa tapahtuvat virkistysviikonloput, jonne tulee vain vankien vanhempia ympäri Suomen.⁸⁹

Vertaistuki

Vuonna 2020 rekisteröidyn vankien vanhempien tuki- ja etujärjestö Vankien vanhemmat ry:n ja VAO Finland ry:n (entiseltä nimeltään Vankien omaiset VAO ry) vertaistuen taustalla on ajatus siitä, että rikoksen tehneen läheisten tunteita on ulkopuolisen vaikea ymmärtää. Yhdistysten tarkoituksena on koota yhteen ja tukea rikoksesta tuomittujen läheisiä sekä toimillaan edesauttaa tuomion saaneiden palaamista rikoksettomaan elämään.⁹⁰ VAO Finland ry:n toimintaa toteutetaan muun muassa järjestämällä perheleirejä ja virkistysviikonloppuja, tukihenkilö- ja koulutus-toimintaa sekä Linnalesket -keskusteluryhmän ylläpitämistä.⁹¹

Kriminaalihuollon tukisäätiössä tehdään myös jalkautuvaa työtä Etelä-Suomen vankiloiden pihoilla. Tapaamisaikoina jaetaan esitteitä ja kerrotaan palveluista. Vankilatyötä vangeille ja heidän läheisilleen tekevät Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnat. Tuki on sielunhoidollisia ja diakonisia keskusteluja esimerkiksi yhdessä vangin ja vangin läheisen kanssa.⁹² Kuopiossa on vankien läheisille suunnattu tukikeskus Mahku, jonka toiminta on keskustelua, ohjeistusta, neuvontaa ja rinnalla kulkemista.⁹³

Mitä keinoja pitäisi olla käytössä haittojen torjumiseen

Lasten kohtaamien haittojen torjuminen

EU:n rahoittama COPING-tutkimus, lisää ymmärrystä vanhemman vangitsemisen vaikutuksista lapseen ja tietoa siitä, miten tukea ja suojella heitä. COPING-projektissa määritellään suositukset kahdeksaan pääteemaan: perhesuhteet, sopeutumiskyky, leima ja kiusaaminen, rehellisyys ja viestintä, koulut, kokemus rikosoikeusjärjestelmästä, yhteys vangittuihin vanhempiin sekä palvelut ja toimet.⁹⁴

Haaste perhetyön kehittämiseksi on se, että vankien lapsia ja vankivanhemmuutta on tutkittu Suomessa hyvin vähän.⁹⁵ Lapsille on annettava mahdollisuus saada tuoda julki mielipiteensä päätöksistä, joilla saattaa olla vaikutuksia heihin. Kehittämisessä tärkeää on

---

⁸⁹ Kriminaalihuollon tukisäätiö 2020.

⁹⁰ Vapautuvien tuki ry, 2021.

⁹¹ VAO Finland ry, 2021.

⁹² Suomen evankelis-luterilainen kirkko, 2021.

⁹³ Tukikeskus Mahku, 2021.

⁹⁴ Jones & Wainaina-Woźna, 2013.

⁹⁵ Ylönen, 2017.

kuulla kokemusasiantuntijoita. Tulisi perustaa monitieteisiä ja viranomaisrajat ylittäviä asiantuntijaryhmiä, joihin kuuluisi vangittuna olevien vanhempien lapsia.⁹⁶

Euroopan neuvoston ministerikomitea on antanut jäsenvaltioille suosituksen, jonka mukaan vangin perheelle vankeudesta koituvia haittavaikutuksia tulisi yhteiskunnan toimenpitein vähentää. Keskeisellä sijalla perhetyössä on vankeuslain mukainen rangaistusajan suunnitelma, jossa käsitellään mm. vangin sosiaalisia sidoksia ja vangin elämän kokonaiskuvan hahmottaminen.⁹⁷

Vangittuna olevien vanhempien lapsia on kohdeltava heidän ihmisoikeuksiaan kunnioittaen ja heidän erityistilanteensa ja yksilölliset tarpeensa huomioon ottaen. Lasten etu, perheen elämä ja yksityisyys tulee ottaa huomioon. Jos on lapsen edun mukaista, YK:n Lasten oikeuksien sopimuksen mukaisesti, vangin lapsella on oikeus säilyttää suhde molempiin vanhempiinsa, myös siihen, joka ei ole huoltaja. Jos kyseessä on lapsen ensisijainen huoltaja, vankeusrangaistukseen tuomitsemista harkittaessa, tulisi vankeudelle vaihtoehtoiset keinot selvittää.⁹⁸

Euroopan neuvoston vankilasäännöt suosittelevat perhesuhteiden ylläpitämistä. Perusajatus on, että tapaamiset on pidettävä lapsen oikeutena, ei etuoikeutuksena rikoksesta tuomitun hyvään käyttäytymiseen. Suosituksen mukaan lapsilla pitäisi olla sama oikeus yhteydenpitoon vanhemman tutkintavankeuden ja vankeusrangaistuksen aikana⁹⁹ Mahdollisuudet laadullisesti hyvään, useasti toistuvaan kontaktiin, voi mahdollisesti suojella lapsen mielenterveyttä ja vahvistaa heidän suhdettaan vangittuun vanhempaan.¹⁰⁰

Lapsikeskeisiä vierailuja pitäisi tarjota standardi vierailuaikojen ulkopuolella. Lasten ja vanhempien yhdessäoloon tulisi kuulua pidennettyjä tapaamisia juhlapäivinä, kuten äitienpäivänä, isänpäivänä ja loppuvuoden juhlapäivinä. Varausmenettelyiden tulisi olla helppoja. Vierailuajat tulisi olla yhteensovittavissa lapsen ja hänen lähivanhemman elämän aikatauluihin.¹⁰¹ Vierailujen tulisi olla järjestettävissä niin, etteivät ne häiritse muita tärkeitä osa-alueita lapsen elämässä. Jos viikottaiset käynnit eivät ole mahdollisia, niin pidemmät vierailuajat ovat suositeltuja erityisesti vanhemmille lapsille.

---

⁹⁶ Kotkamo ym. 2019.

⁹⁷ Ylönen, 2017.

⁹⁸ Ylönen, 2017.

⁹⁹ Council of Europe, 2018.

¹⁰⁰ McGinley & Jones, 2018.

¹⁰¹ Jones & Wainaina-Woźna, 2013.

Vankeinhoitoviranomaisten olisi resursoitava lapsi- ja perhevastaavia, joiden on kunnioitettava lasten ja vangittuna olevien vanhempien oikeuksia ja ihmisarvoa. On todettu, että työntekijän ymmärrys lastensuojelusta ja rikosseuraamusprosessista on lisännyt luottamusta ja perheen sitoutumista.¹⁰² Rikosseuraamusalan ammattilaisten on saatava koulutusta lasten tarpeiden ja oikeuksien huomioimisesta, vankeuden ja vankilaympäristön vaikutuksista, miten tuetaan ja ymmärretään paremmin kohdattuja erityisongelmia sekä miten tapaamiset ja tarkastukset toteutetaan lapsiystävällisellä tavalla.¹⁰³ Riittävän pitkäkestoinen, tarpeenmukainen, joustava ja säännöllinen tuki saman työntekijän kanssa on keskeistä.¹⁰⁴

Euroopan neuvoston suositusten mukaan lapsille tulisi antaa mahdollisuus vierailla vangittujen vanhempien luona vangitsemisen jälkeisen ensimmäisen viikon aikana. Heidän tulisi, mahdollisuuksien mukaan, saada tutustua ensimmäisellä vierailullaan vankilan tiloihin, saada tietoa menettelyistä ja esittää kysymyksiä. Vankilan vierailijoiden tarkistus ja etsintämenetelmät tulisi aiheuttaa mahdollisimman vähän ahdistusta lapsille.

Lasten ja heidän vangittujen vanhempiensa välisen laadukkaan vuorovaikutuksen edistämiseksi, vankiloiden tulisi tarjota vieraanvaraiset ja mukavat vierailuympäristöt, turvallisuusrajoitukset huomioon ottaen. Lapsitapaamisten aikaan vankivaatetus ei saa loukata vangitun arvokkuutta. Vierailuilla tulisi tarjota lasten ikään sopivia toimintoja, jotka sekä aktivoivat lapsia että edistävät vuorovaikutusta. Lasten on mahdollisuuksien mukaan annettava poistua tapaamistilasta ennen vangittuna olevaa vanhempaa.

Tieto- ja viestintätekniikan käyttöä on helpotettava kansallisen lainsäädännön ja käytännön asettamissa rajoissa. Viestintävälineitä ei tulisi koskaan pitää vaihtoehtona, joka korvaisi lasten ja heidän vangittuna olevien vanhempiensa välisen fyysisen tapaamisen. Sääntöjä, jotka koskevat puhelujen soittamista ja vastaanottamista ja muita tapoja olla yhteydessä lapsiin, on sovellettava joustavasti. Olosuhteiden niin salliessa lapsilla tulisi olla mahdollisuus soittaa vangittuina oleville vanhemmilleen.¹⁰⁵

COPING-työpajoissa selvitettiin koulujen käytännön haasteita, vaikeuksia ja tarvittavia poliittisia muutoksia. Koulujen on todettu olevan hyvässä asemassa tukemaan lapsia, joiden

---

¹⁰² Council of Europe, 2018 ja Kotkamo ym. 2019.

¹⁰³ Jones & Wainaina-Woźna, 2013.

¹⁰⁴ Kotkamo ym. 2019.

¹⁰⁵ Council of Europe, 2018.

vanhempi on vankilassa. Lapset arvostavat luottamuksellisia ja huolehtivia suhteita opettajiinsa saadakseen arkaluonteista ja luottamuksellista tukea ja ymmärrystä vankilassa olevan vanhemman kanssa selviytymiseen.

Kouluissa tulisi olla avoin ja tuomitsematon lähestymistapa vankien lapsiin. Lapsia ja heidän huoltajia tuli kannustaa jakamaan tietoja vanhempien vankeudesta.¹⁰⁶ Vankeuteen liittyvään leimautumiseen olisi puututtava, lisäämällä tietoisuutta ja edistämällä positiivista, syrjimätöntä kouluympäristöä. Proaktiiviset koulukiusaamisen edistämistoimet edesauttaisivat tätä lapsiryhmää. Koulutusmateriaalia tulisi tuottaa tietoisuuden lisäämiseksi.¹⁰⁷ Koulukuraattorit ja terveydenhuollon henkilökunta, tarvitsevat rakenteita, toimintaperiaatteita ja lisäkoulutusta.¹⁰⁸

Koulun ja vankilassa olevan vanhemman yhteydenpidon parantaminen voisi, hienovaraisesti käsiteltynä ja lapsen tarpeisiin fokusoiden, olla osa tarjottavaa tukea. Vangittuna olevia vanhempia, olisi autettava erilaisilla järjestelyillä osallistumaan käytännössä lastensa vanhempana toimimiseen, kuten olemaan yhteydessä lasten kouluun, terveydenhuoltoon ja sosiaaliviranomaisiin ja päättämään näihin liittyvistä asioista, ellei se ole lapsen edun vastaista.¹⁰⁹

Tukimuotoja

Perheympäristöä tulisi tukea puhumaan huolenaiheistaan. Lapsia tulisi voimaannuttaa taidoilla tuoda asia selektiivisesti esille ja tarjota heille mahdollisuuksia ilmaista itseään. Kodin vakaus on läheisesti yhteydessä lapsen kykyyn selviytyä vanhemman vankeudesta.¹¹⁰

Tutkimustulokset mentorointi -ohjelmista lapsille, joiden vanhempi on vankilassa, osoittivat niiden lisänneen myönteistä asennoitumista, hyvinvoinnin tunnetta sekä parantaneen koulusuorituksia. Lapsilla oli todettu parempi itsetunto, parantuneet sosiaaliset taidot, kasvanut luottamus mentoreita kohtaan, vahvistuneet oppimistaidot, kuten keskittymiskyky ja koulumotivaatio. Ohjelmaan osallistuneiden tuntemukset, johtivat myönteisiin selviytymiskeinoihin ja parempaan itseluottamukseen.¹¹¹

---

¹⁰⁶ COPE, 2020: 586.

¹⁰⁷ Jones & Wainaina-Woźna, 2013.

¹⁰⁸ Thulstrup & Karlsson, 2017.

¹⁰⁹ Light & Campbell, 2006.

¹¹⁰ McGinley & Jones, 2018.

¹¹¹ Thulstrup & Karlsson, 2017.

Vertaistuki on yksi tukimuoto, jossa on useita kuntouttavia tekijöitä: ryhmään kuuluminen, tiedon jakaminen, avautuminen ja hyväksyntä, toivon herättäminen ja löytäminen, samankaltaisuuden kokeminen ja toisen auttamisen kokemus. Nettikeskusteluna tarjottavan vertaistuen osallistumiskynnys on matalampi, se on anonyymiä sekä ajasta ja paikasta riippumatonta.¹¹²

Tutkimuksen mukaan myös vanhempansa vankilaan menettäneiden lasten uudet huoltajat tarvitsevat tukea sopeutuakseen uuteen elämäntilanteeseen. Nämä hoitajat ovat usein vangin perheenjäseniä ja jäävät hyvin monimutkaisen ja vaikean tehtävän kanssa yksin. He tarvitsevat taloudellisen tuen lisäksi keinoja selittää lapselle vanhemman poissaoloa, sekä kehittämään ja ylläpitämään uutta huoltaja-lapsi-suhdetta.¹¹³

Julkinen keskustelu

Vankien perheiden asemasta tarvitaan julkista keskustelua. Salaamisen tarve voi vähentyä avoimen yhteiskunnallisen keskustelun lisääntyessä. On oleellista että rikoksesta tuomittujen lähipiiri otetaan mukaan keskusteluun.

Tiedotusvälineille annettavat tiedot eivät saisi loukata rikoksesta tuomitun läheisten oikeutta yksityisyyteen ja suojeluun, eivätkä myöskään tietosuojaa koskevia sääntöjä. Tiedotusvälineiden raportoinnin olisi oltava lapsiystävällistä. Tiedotusvälineille, ammattilaisille ja kansalaisille olisi annettava luotettavaa ja ajantasaista tietoa ja kerrottava esimerkkejä hyvistä käytännöistä. Näin lisätään tietoisuutta vanhempien vankeudesta kärsimään joutuvien lasten määrästä ja vanhemman vankilassaolon vaikutuksista. Näillä toimenpiteillä ilmapiiri muuttuu kannustavammaksi ja vältetään vankilassa olevien vanhempien lapsiin kohdistuvia kielteisiä stereotyyppioita ja leimautumista.¹¹⁴

COPING -projektin tulosten mukaan ensisijaiset huoltajat Britanniassa olivat olleet vähemmän avoimia lastensa kanssa, kuin ensisijaiset huoltajat Saksassa tai Ruotsissa. Tutkimuksen mukaan häpeä, oli ollut syynä, ettei tietoa lapsille oltu kerrottu.¹¹⁵ Erityisesti stigmatisaatioon liittyvässä koulutuksessa, on kultuuri- ja alueelliset erot otettava huomioon.¹¹⁶

---

¹¹² Vilen ym., 2005: 202 - 204

¹¹³ Light & Campbell 2006.

¹¹⁴ Council of Europe, 2018.

¹¹⁵ Jones & Wainaina-Woźna, 2013.

¹¹⁶ McGinley & Jones, 2018.

Olisi arvokasta tarjota tietoa ja neuvoa vanhemmille ja muille perheenjäsenille, jotta heillä puolestaan olisi mahdollisuuksia jakaa informaatiota hienovaraisesti ja asianmukaisella tavalla lapsille.¹¹⁷ Rikosseuraamusviraston vuonna 2002 asettama työryhmä esitti tiedotusta tehostettavan sekä valtakunnallisella että vankila tasolla. Omaisten käyttöön tulisi saada tietoa laajemmin yhteiskunnan eri palveluista, erityisesti perhetyöstä.¹¹⁸

Poliisilla olisi hyvä asema rikosprosessin alussa antaa konkreettinen opas tilanteissa, joissa esimerkiksi läheinen tullaan kotoa kiinniottamaan. Oppaassa olisi hyvä olla tietoa rikosprosessista ja sen vaikutuksista läheisiin, erilaisten tukipalveluiden, kuten kuntien sosiaalityön ja kriisipäivystyksen yhteystiedot. Tärkeää olisi antaa tutkinnanjohtajan tai jonkun toisen henkilön yhteystiedot, mistä voisi tarvittaessa kysyä läheisensä tilanteesta. Lainsäädäntö rajoittaa vahvasti poliisin tiedonanto mahdollisuuksia, mutta tärkeä olisi ohjata läheinen palveluihin, joista hän voi saada tukea tilanteeseensa.

Rikos ja tuomio vaikuttavat aina peruuttamattomasti perhesuhteisiin ja läheisiin ihmisiin. Vaikka rikos olisi sovitettu, rangaistus voi jatkua siviilissä ja usein ihmisten mielissä. Paluu voi tuottaa haasteita ja riski uuden rikoksen tekemiseen kasvaa. Jälkihuolto on tärkeää. On kaikkien edun mukaista, että vankilasta vapautuvaa ja hänen läheisiään tuetaan kotipaikkakunnalla. Vankilasta vapautteen siirtymisessä poistumislupa, avovankila, vapautumisyksiköt, sähköinen valvonta ja yhteisöpohjaiset ohjelmat ja palvelut voisivat olla vaihtoehtoja. Näillä toimenpiteillä helpotetaan siirtymistä vankilasta vapautteen, vähennetään leimautumista ja palautetaan yhteyksiä perheeseen.¹¹⁹

Kun vangitsemista käytetään rangaistuksena, tulisi ymmärtää vankeusrangaistuksesta syntyvä jäännösvelka viattomille läheisille. Tätä velvoitetta voisi tutkimuksen mukaan korvata vangin perheelle esimerkiksi taloudellisella avulla. Tuki koostuisi mm. asumiseen ja koulutukseen tarjottavasta avusta, vankilavierailujen helpottamisesta, perheterapian tarjoamisesta uudelleen integraation helpottamiseksi vapautuksen yhteydessä, sekä muilla toimenpiteillä, jotka vähentäisivät vankeuden haitallisia vaikutuksia perheeseen. Sodankäynnissäkin on periaate, että sota ei saa vahingoittaa viattomia ja jos näin tapahtuu, on kärsimykset korvattava.¹²⁰

---

¹¹⁷ McGinley & Jones, 2018

¹¹⁸ Rikosseuraamusvirasto, 2003.

¹¹⁹ Kriminaalihuollontukisäätiö, 2017 ja Council of Europe, 2018.

¹²⁰ Condry & Minson, 2020.

Tutkimus lähipiirille aiheutuvien haittojen torjumiseksi

Tieteellisesti tutkittuja keinoja rikoksesta epäillyn ja myöhemmin mahdollisesti siitä tuomitun lähipiirille aiheutuvien haittojen torjumiseksi oli haasteellista löytää tähän artikkeliin. Erityisesti, kun näkökulmana artikkelissamme ovat muut läheiset kuin rikoksesta tuomitun lapset.

Saara Karhun tekemän pro gradu- tutkielman mukaan olisi oleellista saada rikoksesta tuomittujen läheisille kohdennettua ja oikea-aikaista apua, tukijärjestelmät tulisi jakautua valtakunnallisesti tasavertaisesti ja vankien läheisten asema tulisi tunnistaa.¹²¹

Tarvitaan vaihtoehtoisia, metodologisia lähestymistapoja. Sellaisia, jotka eivät rajoitu yhteen ajankohtaan ja jotka sisältävät useita näkökulmia vankilan sisä- ja ulkopuolelta. Esimerkkinä hyvästä toimintamallista ovat tutkimukset, joissa on moniulotteinen lähestymistapa ja perheiden kokemuksia tutkitaan ajallisesti. Sosiaalinen verkkoanalyysi, joka mahdollistaa perheenjäsenten suhteiden tarkastelun ja miten nämä suhteet voivat muuttua ajan myötä, on kansainvälisen tutkimuksen mukaan toimiva menetelmä.¹²²

Tilastotietoa rikosseuraamusosalta ja lastensuojelun lähteistä tulisi järjestelmällisesti kerätä. Rahoitusta tulisi tarjota vangittuna olevien lapsia koskevalle tutkimustyölle, toimintatapojen kehittämiseksi ja alan parhaiden käytäntöjen esille tuomiseksi.¹²³ Erityinen tutkimustarve olisi rikoksesta tuomitun muulle lähipiirille kuin lapsille aiheutuneet vaikutukset.

Lapsiystävällisten toimintatapojen ja vangittuna olevien vanhempien lapsia koskevien kansainvälisten vaatimusten noudattamista on tarkasteltava ja arvioitava säännöllisesti. Tarkastelussa tulisi olla mukana asianomaiset ministeriöt, rikosseuraamusala, sosiaalitoimi, lapsiasiamiehet, ihmisoikeustahot ja kansalaisjärjestöjä.¹²⁴

Perhesuhteiden tukeminen tulisi kohdentaa vankeuteen menevän perheeseen, jo ennen tuomion täytäntöönpanoa. Tukemista tulisi jatkaa vankilassa ja vapautumisen yli, yhteistyössä yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa. Toimiva suhde vankiin on vapaudessa olevalle läheiselle helpottavaa. Haasteelliset perhetilanteet vaativat verkostojen kokoamista, yhteistyöneuvotteluita, laajaa dialogia ja jaettua asiantuntijuutta. Viranomaisten olisi

---

¹²¹ Karhu 2011, 63.

¹²² Condry & Minson, 2020.

¹²³ Council of Europe, 2018.

¹²⁴ Council of Europe, 2018.

otettava käyttöön moniammatillinen ja monialainen lähestymistapa, jolla edistetään, tuetaan ja suojataan tehokkaasti erityisesti vangittuna olevien vanhempien lasten oikeuksia ja etuja. Yhteistyö helpottaa tiedonsiirtoa, työnjakoa ja koituu perheen parhaaksi.¹²⁵ Järjestöjen lisäksi yhteiskunnan normaalien palveluiden kuten sosiaalitoimen tulisi tiedostaa vankeuden vaikutukset läheisiin.

Pohdinta

Työn keskeisenä tarkoituksena on ollut tehdä katsaus vaikutuksista, joita rikoksesta tuomitun teko ja rangaistus aiheuttavat hänen läheisille. Tutkimuskysymykset olivat: Miksi viranomaisten tulisi välittää rikoksesta epäillyn ja rikoksesta tuomitun läheisistä? Minkälainen on suomalaisen yhteiskunnan palveluverkosto rikoksesta tuomitun läheisille? Mitä keinoja pitäisi olla käytössä haittojen torjumiseen?

Artikkelimme keskeisin tulos on se, että kymmenet tuhannet rikoksentekijän läheiset Suomessa ovat yhteiskunnan auttamisjärjestelmän ulkopuolella. Heille on suunnattu hankkeita, leirejä ja vertaistukea, mutta tutkimuksemme osoitti, että häpeän, salailun ja jaksamisen keskellä, rikoksesta tuomitun läheisillä ei aina ole voimavaroja selvittää tukimuotoja, eivätkä kaikki niihin ulotu.

Palvelujärjestelmä on sattumanvaraista. Rikoksentekijöiden läheisille Suomessa on olemassa kansalaisjärjestöjen tukea, mutta yhteiskunnan todellinen kansallinen toimintaa ohjaava kehys, sekä koordinoitujen ja johdettujen palvelut puuttuvat. Kattava vertailu ja tutkimus hyvien ohjelmien selvittämiseksi olisi tärkeä tehdä. Päätöksenteon tueksi olisi merkityksellistä tuottaa kansallisia tieteellisiä tutkimuksia ja tarkkaa tilastotietoa aiheesta. Tulosten jälkeen, olisi tarve kehittää läheisten huomioimiseen kohdennettu prosessimalli, joka olisi kiinteä osa rikoksesta rangaistavan suunnitelmaa.

Ettinen kysymys aiheen ympärillä on se, kuinka paljon haittaa ja kärsimystä rangaistuskäytäntö saa tuoda mukanaan rikoksesta tuomitun läheisille. Yhteiskunnan tulee kantaa vastuu siitä, kuinka läheisten kärsimystä, stigmatisaatiota, syrjäytymistä, vahvan häpeän tunteen kokemuksia, sopeutumisvaikeuksia ja taloudellisia ongelmia lievitetään. Ammatillisesti lopputyön aihepiiriin syventyminen on ollut antoisaa.

Katsauksen rajaaminen oli haasteellista. Siihen on hyödynnetty sekä empiiristä, että suomalaiseen käytäntöön liittyvää aineistoa, jättäen ulkopuolelle kansainvälistä vertailua eri

---

¹²⁵ Kotkamo ym. 2019.

maiden käytänteistä. Pyrimme kohdentamaan näkemyksen rikoksesta tuomittujen lähipiiriin välttämällä vankien lasten, vanhemmuuden ja vankiperhetyön näkökulmaa. Lasten osuuden poisjättäminen osoittautui kuitenkin varsin vaikeaksi.

Päätelmänä Åbo Akademin oikeuspsykologian erikoistumisopintojen lopputyöllemme tuomme esille, aihepiiri selkeästi vaatii enemmän pohdintaa ei pelkästään tutkimuskentällä vaan myös käytännön ohjeistuksessa ja tukipalvelujen kehittämisessä. Esimerkiksi oikeusministeriön olisi otettava kokonaisvastuu rikoksesta tuomitun läheisistä. Julkisen vallan vastuu on kaikista heikoimmassa asemassa olevien etujen turvaaminen, joihin kuuluvat myös leimatut ihmiset. Yhteiskunnallisesti tulisi ymmärtää läheisten rooli enemmän rikoksen ja oikeusprosessin uhrina, kuin osallisena rikolliseen tekoon ja sen seurauksiin.

Lähteet

- Condry, Rachel & Minson, Shona, 2020: Conceptualizing the effects of imprisonment on families: collateral consequences, secondary punishment, or symbiotic harms. Article in Theoretical Criminology, January 2020.
- COPE, Children of Prisoners Europe, Annual Report 2019. Luettavissa:
https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2020/06/Annual-Report_2019_COPE.pdf.
Luettu 29.12.2020.
- Council of Europe, 2018: CM/Rec(2018)5, Euroopan neuvoston ministerikomitean jäsenvaltioille antama suositus joka koskee lapsia joiden vanhemmat ovat vangittuna. Luettavissa:
<https://rm.coe.int/16809e3c0d>. Luettu 10.12.2020.
- Ensi- ja turvakotien liitto. Vangin perheen polku -verkkokoulutus. Luettavissa:
<https://ensijaturvakotienliitto.fi/tukea-ammattilaiselle/koulutus/vanginperheenpolku/>.
Luettu 14.2.2021.
- Eurostat. Luettavissa:
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics#out_of_20_prisoners_are_women. Luettu 29.12.2020.
- Hauta, Mirjami & Talasmäki, Karita 2017: ”Jos se isänsä on sille niinku sankari nii sit jos se on joku rikollinen nii totta kai se ajattelee et seki haluaa olla” Rikollisuuden ylisukupolvisuus ja sen ennaltaehkäisy. Opinnäytetyö. SeAMK Sosiaali- ja terveysala. Sosionomin tutkinto-ohjelma. Seinäjoki, Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Luettavissa:
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/123364/Oppari%20PDF.pdf;jsessionid=EE46C1A2AB5531BD371D4205FDAE0A2C?sequence=1>. Luettu 2.6.2020.
- Helsingin Sanomat, 28.2.2021. Anna-Stina Nykänen: Tappava Ystävyys. Luettavissa:
<https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000007828012.html>. Luettu 28.2.2021.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2011: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki, Gaudeamus.
- Holm, Nicolina & Kalliokoski, Tilda 2016: Mamma till en fånge - En kvalitativ undersökning om mammors upplevelser kring sitt barns fängelsedom. Examensarbete för socionom (YH)-examen. Utbildningsprogrammet för det sociala området. Vasa, Yrkeshögskolan Novia. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/110526/Holm_Nicolina-Kalliokoski_Tilda.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 2.6.2020.

- Honkatukia, Päivi 2011: Uhrin rikosprosessissa - haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252. Helsinki. Luettavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152425/252_Honkatukia_2011.pdf?sequence=2. Luettu 25.11.2020.
- Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko 2015: Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Tampere, Vastapaino.
- Jones, Adele D. & Wainaina-Woźna, Agnieszka & al. 2013: Children of Prisoners Europe. Interventions and mitigations to strengthen mental health. COPING. University of Huddersfield. Luettavissa: <http://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/18019/1/ChildrenOfPrisonersReport-final.pdf>. Luettu 10.9.2020.
- Karhu, Saara 2011: Vankien läheisten kokemusmaailma. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos, sosiaalityö.
- Kokkonen, Heikki 2014: Virkavalta ja väkivalta - vallan varjoja vankilassa. Tampere, Mediapinta.
- Kotkamo, Pirjo & Hellsten, Sari & Lindholm, Nana & Rauhansalo, Julia 2019: Vangin lapsi tarvitsee monenlaista tukea. Artikkeliteoksessa Haaste 3/2019. Luettavissa: <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32019/vanginlapsitarvitseemonenlaistatukea.html>. Luettu 14.6.2020.
- Kotova, Anna 2020: Beyond courtesy stigma: Towards a multi-faceted and cumulative model of stigmatisation of families of people in prison. Journal of Forensic Science International: Mind and Law. Volume 1, Nov 2020.
- Kriminaalihuollontukisäätiö 2020. Luettavissa: <https://www.krit.fi/laheiselle/>. Luettu 20.6.2020.
- Kriminaalihuollontukisäätiö 2017. Luettavissa: <https://www.krit.fi/2017/01/miksi-haluamme-rangaista-rikollista/>
- Kriminaalihuollontukisäätiö 2012: toimittanut Tarja Sassi. Ehjä perhe. Opas vankiperheiden vertaisryhmätoiminnan ohjaajille. Oppaita 1/2012. Luettavissa: https://www.krit.fi/wp-content/uploads/2018/05/552-ehja_perhe_lowres.pdf
- Lapsiasianvaltuutettu, muistio 23.1.2018, LAPS/67/2018. Luettavissa: https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37295507/27.10.2018_Muistio_vankienlapset.pdf/d92ebd92-18de-335b-82b6-76f5b5575f9f/27.10.2018_Muistio_vankienlapset.pdf?t=1599543562000. Luettu 20.1.2021.

- Leeson, Caroline & Morgan, Julia 2019: Children with a Parent in Prison England and Wales: A Hidden Population of Young Carers. London, Routledge.
DOI:10.1080/13575279.2019.1680531.
- Lidman, Satu 2016: Kuka ottaa vastuun? Naisiin kohdistuva väkivalta ja ihmisoikeusvelvoitteiden toteutuminen. Amnestyn kuntaselvitys 2016. Amnesty International, Suomen osasto, Helsinki. Luettavissa: <https://frantic.s3.amazonaws.com/amnesty-fi/2017/01/Amnestyn-kuntaselvitys-naisiin-kohdistuvasta-vaikivallasta.pdf>. Luettu 2.12.2020.
- Light, Roy & Campbell, Bryony 2006: Prisoners' Families: Still Forgotten Victims. Teoksessa: Journal of Social Welfare & Family Law. Aug 2006, Vol. 28 Issue 3/4, p 297-308. London, Routledge.
- Lockwood, Kelly and Raikes, Ben 2015: A difficult disclosure : the dilemmas faced by families affected by parental imprisonment regarding what information to share. Teoksessa: Experiencing imprisonment: Research on the experience of living and working in carceral institutions, 230 - 247. Routledge, London.
- Malinen, Ben 2011: Elämää kahlitseva häpeä. Helsinki, Kirjapaja.
- Marttinen, Seppo 2014: Ajatuksia ja havaintoja vankilaturvallisuudesta, virkavallasta ja arkipäivän oikeudenmukaisuudesta vankeinhoidossa 22 vankilanjohtajavuoden ajalta. Teoksessa: Virkavalta ja väkivalta - vallan varjoja vankilassa. Kokkonen, Heikki (toim.). Tampere, Mediapinta.
- McGinley, Maria & Jones, Christine, 2018: Growing Up with Parental Imprisonment: Children's Experiences of Managing Stigma, Secrecy and Shame. Journal of Practice, 30:5, 341-357.
- Patterson, Evelyn J. & Talbert, Ryan D. & Brown, Tony N. 2020: Familial Incarceration, Social Role Combinations, and Mental Health Among African American Women. Journal of Marriage & Family. Feb 2021, Vol. 83 Issue 1, p 86-101.
- Pirttilahti, Katja 1999: Vanki oman elämänsä asiantuntijana - Vankilan arkitodellisuus ja vangin sosiaalinen maailma vangin näkökulmasta. Espoon-Vantaan ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Helsinki, Yliopistopaino.
- Rikksentorjuntaneuvosto 2020. Luettavissa: <https://rikksentorjunta.fi/-/rikksentorjuntakilpailun-voitti-vankien-perheleiritoiminta>. Luettu 15.10.2020.

Rikosseuraamuslaitos, 2021. Luettavissa:

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/vangintukeminen.html>.

Luettu 28.2.2021.

Rikosseuraamuslaitos 2019: Lapsi- ja perhetyön linjaukset. Rikosseuraamuslaitos, Helsinki.

Luettavissa: https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi- ja_perhetyon_linjaukset_2019.pdf. Luettu 15.6.2020.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019. Luettavissa:

https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/pjx6k2qbp/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2019_IS_SN_2242-6957_verkkojulkaisu.pdf. Luettu 14.2.2021.

Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003: Perhe muurin toisella puolella. Työryhmän mietintö.

Vammala, Vammalan Kirjapaino Oy

Ronkainen, Suvi 2008: Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointi-

valtio ja väkivallan toimijuus. Yhteiskuntapolitiikka 73, 2008: 4, 388–401. Luettavissa:

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101398/ronkainen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 25.11.2020.

Ronson, Jon 2016: Julkisesti häpäisty. Keuruu, Otavan Kirjapaino.

Ruuskanen, Elina & Sarimo, Mervi 2018: Uhri rikosprosessissa – ehdotus hyvistä

menettelytavoista uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi. Mietintöjä ja lausuntoja 44/2018. Helsinki, Oikeusministeriö.

Ryynänen, Hannakaisa & Suomela, Maarit 2011: Lähelle - Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja

niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä. Kriminaalihuollon

tukisäätiö. Raportteja 1/2011. Luettavissa: https://www.krits.fi/wp-content/uploads/2018/04/lahelle_raportti.pdf. Luettu 15.6.2020.

Sassi, Tarja 2020: Vankien vanhempien tuki. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Monisteita 1/2020.

Saunders, Vicky & McArthur, Moray 2018: Representing Children of Prisoners in the Public

Domain: Comparing Childrens' Views and Policy Documents. Journal of Australian Social Work, 73:1, 118-130.

Social Exclusions Unit 2002: Reducing Re-offending by Ex-prisoners. Bristol, Office of the Deputy Prime Minister. Luettavissa:

<https://www.bristol.ac.uk/poverty/downloads/keyofficialdocuments/Reducing%20Reoffending.pdf>

Stakes 2006: Oikeus ja kohtuus. Arvioita ja ehdotuksia yksityisestä ja julkisesta hyvinvointivastuusta. Hyvinvointivaltion rajat - työryhmä. Helsinki, Stakes. Luettavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75634/m227-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 2.12.2020.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko, 2021. Luettavissa: <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/diakonia/diakonia-ja-koronavirusepidemia/tukea-vangeille-ja-heidan-laheisilleen>. Luettu 16.2.2021.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021. Luettavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/vanhemman-vankeusrangaistus>. Luettu 27.1.2021.

The World Prison Brief, Institute for Crime & Justice Policy Reserch, Birkbeck University of London. Luettavissa: <https://www.prisonstudies.org/country/finland>. Luettu 29.12.2020.

Thulstrup, S. & Karlsson, L., 2017: Children of Imprisoned Parents and Their Coping Strategies: A Systematic Review. Societies, 7:15. Unit for Health Promotion research, University of Southern Denmark.

Tukikeskus Mahku, 2020. Luettavissa: <https://www.puijola.net/mahku/laheisille/>. Luettu 20.1.2021.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki, Tammi.

Vankien vanhemmat ry, 2021: Luettavissa: <https://www.vankienvanhemmat.fi>. Luettu 16.2.2021.

VAO Finland ry, 2021: Luettavissa: <https://www.vaory.fi>. Luettu 16.2.2021.

Vilen, Marika & Leppämäki, Päivi & Ekström, Leena 2005. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. 1-2. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki.

Väkeväinen, Niina 2008: Murhasta tuomittuna - elinkautista vankeutta suorittavien naisten elämä vankilassa. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Tutkielmat ja selvitykset 1 / 2008.

Woodward, Rosemary 2003: Families of Prisoners: Literature Review on Issues and Difficulties. Australian Government Department of Family and Community Services, Occasional paper Number 10. Canberra.

Ylönen, Saara 2017: Vankien lapset ja vankivanhemmat – kirjallisuuskatsaus suomalaisista opinnäytetöistä ja pro graduista. Laurea ammattikorkeakoulu, sosionomikoulutus, rikosseuraamusala. Vantaa.

Tutkimushaastattelu

Sassi, Tarja: perhetyön päällikkö, psykoterapeutti, Ehjä perhe - toiminta, Kriminaalihuollon tukisäätiö. Haastattelu, 7.7.2020.

Taustakeskusteluja

Kotkamo, Pirjo: asiantuntija, vaativa vauvatyö, TtM, psykoterapeutti, AmO, Ensi- ja turvakotien liitto. Haastattelu, 24.7.2020.

Muurinen, Tuija: lapsi- ja perhetyön vastuhenkilö, Rikosseuraamuslaitos. Haastattelu, 25.6.2020.

Puolakka, Pia: projektipäällikkö, Älykäs vankila -hanke, Rikosseuraamuslaitos. Haastattelu, 24.6.2020.

Segerstam, Erja, toimintaterapeutti, työntekijänä läsnä perhetapaamisissa vankilassa. Tapauskuvauksia. 10.1.2021.

Åberg, Leena-Kaisa: toiminnanjohtaja, Rikosuhripäivystys. Haastattelu, 24.6.2020.